

Norsk standard heilt til pipa?

- Vanskeleg å setje ein standard som passar for alle, seier Aina Tjosås, Husbanken. side 5

Pilotfylkene valgt

- 13 fylker ville bli pilotfylke innen universell utforming, sier Einar Lund, Miljøverndepartementet. side 9

Bibliotek etter boken

- Små merkostnader til universell utforming, sier Hans Petter Olsen, Gjøvik kommune. side 12

universell utforming

(teikning: Egil Bjørøen)

Noreg universelt utforma i 2025

- Jo betre og meir funksjonell kvalitet, jo høgare verdi får bustaden både i marknaden og i bruk, seier statsråd Magnhild Meltveit Kleppa.

Det er god økonomi i at bygg, bustader og uteområde blir bygd ut frå prinsippa om universell utforming, slik at dei kan brukast av flest mogleg. Og regjeringa har handlingsplanen klar: Noreg skal vere universelt utforma i 2025. Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt ser universell utforming

som ein viktig del av moderniseringsprosessen.

Les intervju med begge på side 2 og 4.

I formålsparagrafen i ny plan- og bygningslov er universell utforming nedfelt som langsiktig nasjonal strategi, og kommune-Noreg har med nye planføresegner fått gode verkemiddel for å møte utfordringane framover på ein konstruktiv måte. Plandelen av ny plan- og bygningslov trer i kraft 1. juli 2009.

Les meir side 8.

Bu betre og lenger i universelt utforma bustader

Forbetringar kostar gjerne pengar, men det vil kunne liggje god økonomi i at bygg og bustad blir bygd med god tilgjengelegheit og universell utforming. Jo betre og meir funksjonell kvalitet, jo høgare verdi får bustaden både i marknaden og i bruk, seier statsråd Magnhild Meltveit Kleppa.

- Informasjonskampanjen "Din feil" er eit ledd i Regjeringa sitt informasjonsprogram for universell utforming i byggsektoren. Kva er målet med kampanjen?

- For Regjeringa er det eit satsingsområde å sikre økt tilgjengelegheit for alle gjennom universell utforming. I dag er det krav om tilgjengelegheit i publikumsbygg og arbeidsbygg. Undersøkingar syner samstundes at berre eit lite mindretal av bustadane våre er universelt utforma. Trinn, tersklar og smale dører er nokre eksempel på hindringar ein kan møte. Regjeringa ynskjer difor både å informere om universell utforming og å utfordre folk til å tenkje på brukbarheit, tilgjengelegheit og universell utforming når dei kjøper eller bygger om ein bustad. Målet med kampanjen er å auke folk sitt medvit om universell utforming av bustader.

- Blir ikkje desse krava til bustadkvalitet tekne vare på gjennom lover og forskrifter?

- Universell utforming er sentralt i departementet sitt arbeid med oppfølging av ny plan- og bygningslov. Eg kan nemna at det blir arbeide med forskrifter om skjerpa krav til tilgjengelegheit og universell utforming. Krav til universell utforming gjeld både publikumsbygg og arbeidsbygg. Vidare vurderer vi å skjerpa krava til heis og tilgjengelegheit i bustader. Krava skal og ta vare på branntryggleik og trygge løysingar ved rømming av bygg. Men vi treng fleire verkemiddel enn lov og forskrift for å betre kvaliteten på bustadane våre. Informasjon som "Din feil"-kampanjen er difor viktig. Regjeringa ynskjer eit samfunn der alle er inkluderte og har like moglegheiter. Vi treng bustader, bygningar og uteområde som er utforma soleis at dei kan brukast av alle.

Foto: Scanpix

- Vil ikkje desse kvalitetane føre til ekstra kostnader?

- Tek ein omsyn til UU ved prosjektering og bygging av nye bygg, er meir kostnaden liten. La meg seie det slik: Forbetringar kostar gjerne pengar, men det vil kunne liggje god økonomi i at bygg og bustad blir bygd med god tilgjengelegheit og universell utforming. Jo betre og meir funksjonell kvalitet, jo høgare verdi får bustaden både i marknaden og i bruk! Tilgjenge-

lege bustader betyr og at fleire kan bli buande lenger i eigen bustad. For dei fleste vil eit heimeliv i eigen bustad gi betre livskvalitet og blir verdsett høgare enn å bu i institusjon. Eg vil nemne at Husbanken har låne- og tilskotsordningar som stimulerer til universell utforming og tiltak for tilgjengelegheit.

"Ei svale gjer ingen sommar"?

- Nei, her har vi eit langt lerret å bleike. Regjeringa har eit langsiktig

Universell utforming i bygningsdelen i ny PBL

Det er krav om tilgjengelighet til publikumsbygg og arbeidsbygg. Kravene er i dag særlig rettet mot bevegelses- og orientingshemmede.

I ny plan- og bygningslov som etter planen skal trå i kraft 01.01.10, er det vedtatt å skjerpe reglene om tilgjengelighet slik at det kreves universell utforming av både nye og eksisterende bygg, anlegg og uteområder som er rettet mot allmennheten.

Ny lov stiller også krav om universell utforming av nye arbeidsbygg. Kravene til universell utforming vil konkretiseres i teknisk forskrift til plan- og bygningsloven.

For eksisterende bygg er det gitt en hjemmel til å gi særskilte forskrifter om at bestemte bygningskategorier skal oppgraderes til å være universelt utformet innen en bestemt frist (foreløpig er det ikke utarbeidet høringsforslag for oppgradering av eksisterende tiltak, og dermed heller ikke gitt noen tidshorisont).

Det vil bli laget en plan for dette framover.

perspektiv på dette arbeidet. Dette vil vere den andre store forbrukarkampanjen om universell utforming, og vi legg vi opp til ei vidareføring av informasjons- og opplærings tiltaka. I tillegg har informasjonsprogrammet dei siste åra gjennomført ei rekke tiltak for å styrke kjennskap, kunnskap og kompetanse om universell utforming i byggebransjen og i kommunane.

- Kva verkemiddel tek kampanjen i bruk?

- Kampanjen er i stor grad nettbasert – www.dinfeil.no -, men og trykte media takast i bruk. På nettstaden kan ein få teste kor funksjonell eigen bustad er og sjå kva endringar som skal til for å skape ein betre bustad. Nettstaden gir deg gode råd og anbefalingar om du tenkjer på å pusse opp, eller om du skal kjøpe ein ny eller brukt bustad.

Ressurskommunene klare til innsats med sine erfaringer i arbeidet med universell utforming. Bak fra venstre: Johnny Hommefoss, Risør; Raina Kristensen, Sortland/Nettverk Nord; Ingrid Rindal Øvsteng, Ullensaker; Elin Buli Aabel, Kristiansand; Brit Alvild Haugan, Verdal; Hans Petter Olsen, Gjøvik/Vestre Toten; Foran fra venstre: Solveig Dale, Trondheim; Kjersti Berg, Porsgrunn; Astrid Larsen, Stord; Kari Gregersen Næss, Verdal; Anne Reidun Garpestad, Time/Klepp; Wenche Lindberg, Eidskog.

Halve kommune- Noreg saknar uu-kompetanse

Over halvparten av dei spurde saknar kunnskap om universell utforming viser ei gransking som Norsk Kommunalteknisk Forening (NKF) har gjennomført.

Granskinga er gjennomført på vegne av ei prosjektgruppe samansett av Deltasenteret, Husbanken og Statens Bygningstekniske etat i samråd med Miljøverndepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Her deltok 4 fylke, 6 uu-pilotkommunar og 4 vanlege kommunar. Om lag halvparten av dei spurde var saksbehandlararar. Den andre store gruppa var mellomleiarar, og resten var kommunalsjefar, representantar for råd og funksjonshemma og rådmenn.

Kompetanseprogram

Målet med granskinga var å kartlegge kompetansebehovet i ulike målgrupper. Med utgangspunkt i granskingsresultata skal prosjektgruppa utvikle eit målretta kompetanseprogram for universell utforming, som ein seinare skal tilbykommunar og fylkeskommunar. Målet med programmet er å auke kompetansen om universell utforming på plan- og bygningslova sitt virkeområde innan 2013.

Meir enn halvparten av dei spurde

har i løpet av det siste halvåret opplevd behov for, eller ønske om, meir uu-kompetanse.

Etterspurd kompetanse

Dei som svarte saknar kompetanse på fire hovudområde:

- 1 Kunnskap om gode eksempel/løysingar
- 2 Generell kompetanse om lovverk/regelverk
- 3 Kompetanse om tverrfagleg samarbeid/organisering av prosjekt
- 4 Behov for superbrukarar, dvs. nokon å rådføre seg med

Mange kan også tenke seg kompetansehevande tiltak på samhandlings-/prosessnivå. Fleirtalet ønskjer at dette skal gå finne stad gjennom aktuelle prosjekt.

Aktuelle målgrupper

Dei fleste er samde om at kommunane er den mest aktuelle målgruppa for opplæring, der dei viktigaste stillingstypene ser ut til å vere saksbehandlararar og toppleiarar. Vidare meiner mange at dei to mest sentrale

fagområda er plan/regional utvikling og byggesak. Over halvparten av dei spurde ønskjer seg dagkurs. Mange uttrykkjer også behov for å ha nokon å spørje når dei treng det. Storparten meiner at kompetansehevinga bør skje på arbeidsplassen eller i samarbeid med nabokommunar. "Ferdige kurspakkar" ser ut til å vere populære.

Pengar, politisk vilje og haldningar blir nemnt som dei største hindringane når det gjeld å få gjennomført opplæring i universell utforming.

Kompetanseprogrammet vil med bakgrunn i undersøkinga utvikle eit heilskapleg programtilbod. Ein tar sikte på at dette vil vere klart i løpet av andre halvår av 2010. For å lukkast med gjennomføringa, er det behov for lokale kompetanseagantar, som kan arrangere og halde foredrag og kurs. Interesserte kan kontakte Statens bygningstekniske etat for meir informasjon

Av Odd Bjørn Solberg

Kompetanseheving både internt og eksternt er eit viktig første steg på vegen for å realisere fylkesdelplanen for universell utforming i Rogaland fylke, seier prosjektleiar Linda Nilsen Ask.

Rogaland satsar på kompetanseheving

- Kompetanseheving er sentralt for å realisere intensjonane i Rogaland fylkeskommune sin plan for universell utforming, seier prosjektleiar Linda Nilsen Ask.

Rogaland vedtok fylkesdelplanen i 2007 og satsar no på både intern og eksternt kompetanseheving.

- Universell utforming skal legges til grunn ved all offentlig planlegging og utforming av offentlig og privat tenesteyting, produkter og omgivelser og innebærer en utforming for alle brukere, heiter det i fylkesdelplanen.

Fylkeskommunen skal no skolere dei 26 kommunane i fylket. I vår blir dei invitert til ein skoleringskonferanse med innføring i kartleggingsmetodar. Til hausten blir det arrangert ein erfaringskonferanse for same målgruppe.

Beste undervisningsopplegg

- Det er viktig å auke kunnskapen på alle nivå, fortel ho. Derfor er alle vidaregåande skolar invitert til ein konkurransen om å utvikle undervisningsopplegg om universell utforming. Her har dei sett opp ein premie på kroner 10.000,- per utdanningsprogram.

Langt framme på samferdsel

Rogaland fylkeskommune har gjort mykje bra innan samferdsel og universell utforming.

- Det omfattar mellom anna utforming av hurtigbåtar og Hurtigbåtterminalen i Stavanger, poengterer Linda. Dessutan er alle kaiene i Rogaland kartlagt saman med tilhøyrande ventetom og tilkomstfasilitetar. Ein har også kome i gang med universell utforming av busstransporten med omsyn til busslommer, ledelinjer og taktile kart.

Fylkeskommunen arbeider også med kartlegging av vidaregåande skolebygg, kultur- og friluftsområde, der det er planar om eit helleristingsområde på Åmøy, som skal leggast til rette for publikum.

Nettsida "tilgjengelighet.no"

Fylkeskommunen arbeider også med å utvikla ei eiga nettside for personar med nettsett bevegelsesevne ("tilgjengelighet.no"). Her skal folk finne informasjon om kor tilgjengeleg spisestader, hotell, offentlege bygg, friareal med meir er. Intensjonen er å gradere kvar stad etter uu-kvalitet. Universell utforming skal leggast til grunn for både innhald og utforming av sidene på nettstaden, poengterer Linda Nilsen Ask.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

- Universell utforming en del av moderniseringen

- Norge universelt utformet 2025, heter Regjeringens handlingsplanen for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013. Arbeidet blir karakterisert som den største satsingen på universell utforming i Norge noensinne.

Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt ser universell utforming som en viktig del av moderniseringsprosessen.

Styrker velferdsstaten

- Dette er en satsing hvor viktige likestillings spørsmål for personer med nedsatt funksjonsevne og modernisering av samfunnet går hånd i hånd. Universell utforming skal sikre at personer med nedsatt funksjonsevne får samme muligheter til utdanning, arbeid og sosialt liv som alle andre. Fordelene er bedre og sikrere omgivelser for alle. Universell utforming gir positive tilskudd til Norge som velferdsstat, sier statsråd Huitfeldt.

Regjeringens visjon er at Norge skal være universelt utformet innen 2025, og den nye handlingsplanen inneholder en rekke tiltak for å nå dette. Disse er fordelt på 16 departementers ansvarsområder og det lanseres en egen kommunesatsing.

Verdensmester i likestilling

- Norge er best i verden på likestilling mellom menn og kvinner. Jeg ser også at utenlandske fagmiljøer peker på Norge som et foregangsland når det gjelder universell utforming. De peker spesielt på at vi bruker universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og at vi er kommet langt med å inkludere begrepet i nasjonal politikk og lovgivning. I handlingsplanen legges det opp til betydelige satsinger innenfor en rekke områder, ikke minst på transportsektoren gjennom Nasjonal transportplan 2010 – 2019.

Vi har et veldig godt utgangspunkt for å nå visjonen om at Norge skal være universelt utformet innen 2025, sier Huitfeldt.

-Stolt av hjembygda mi

- Jeg kommer selv fra Ullensaker kommune i Akershus. Ullensaker har vært med i Miljøverndepartementets pilotkommuneprosjekt for universell utforming. Jeg ser hvilke positive endringer det har ført med seg. Det er lettere for alle å komme seg rundt i bygda. Nå kommer både familier med barnevogn og brukere av rullatorer og rullestol fram til steder hvor det ikke har vært mulig tidligere. Kommunen har hatt besøk av politikere og fagfolk fra inn- og utland, som vil studere hvordan Ullensaker arbeider med universell utforming. Jeg blir ganske stolt av hjembygda når jeg hører alle positive kommentarene de kommer med.

2025 et realistisk mål

Pilotkommunene fikk litt økonomisk støtte fra staten for å være foregangskommuner. God planlegging, systematisk arbeid og god kompetanse om kommunal forvaltning og universell utforming betyr svært mye for å lykkes. Når Staten i tillegg kommer med midler til universell utforming, som for eksempel i Nasjonal transportplan, er jeg sikker på at vi vil lykkes med denne satsingen, avslutter statsråden.

- Norge er best i verden på likestilling mellom menn og kvinner. Utenlandske fagmiljøer ser på Norge som et foregangsland innen universell utforming, forteller Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt. Foto: Scanpix

Finanspolitisk tiltakspakke for arbeid

- Den finanspolitiske tiltakspakken viser at Regjeringen tar økt tilgjengelighet og universell utforming på alvor, sier Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt.

Alle prosjekter som kommer inn under Regjeringens tiltakspakke skal, der det er relevant, legge vekt på universell utforming.

Mer til vedlikehold

Tilskudd til vedlikehold, rehabilitering og oppgradering av eksisterende kommunale bygg og infrastruktur kan nyttes til å fremme universell utforming. Tilskuddet er på 4 milliarder kroner. Denne vektleggingen av universell utforming er i tråd med intensjonene bak den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven av 1. januar 2009.

Bedre jernbanestasjoner

Også innenfor investeringer, drift og vedlikehold på transportområdet er det føringer om økt tilgjengelighet. Det er blant annet foreslått 50 mill kr til jernbanestasjoner og knutepunktutvikling for å bedre tilgjengeligheten på stasjoner og plattformer langs jernbanenettet.

Fra friluft til IKT

Universell utforming og økt tilgjengelighet prioriteres på en rekke områder:

▲ 35 mill kr for tilretteleggingstiltak i friluftsområder hvor tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne er et av flere tema som prioriteres dersom det er relevant.

▲ 25 mill kr til Riksantikvaren for istandsetting og tilrettelegging av kulturminner med vekt på universell utforming

▲ 20 mill kr øremerket til tilgjengelighetstiltak knyttet til Statsbyggs eiendomsmasse.

▲ 30 mill kr til ombygging av asylmottak for blant annet å tilrettelegge for personer

med nedsatt funksjonsevne.

▲ Ytterligere 75 mill kr som et engangstilskudd til studentboligbygging i 2009 knyttet til miljø- og energifremmende tiltak og universell utforming.

▲ 60 mill kroner til IKT-fornyelse i kommunene

▲ I tillegg er rentekompensasjonsordningen for skoler og svømmeanlegg økt fra 2 til 3 milliarder kroner. Endelig er rentekompensasjonsordningen for kirker økt fra 800 mill. til 1,2 milliarder kroner

Norge universelt utformet i 2025

Visjonen er at Norge skal være universelt utformet innen 2025, heter det i regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet.

Universell utforming handler om likestilling og gjør samfunnet bedre å bo i for alle innbyggere. Handlingsplanen omfatter de fleste samfunnsområder og berører hele 16 departementer.

Handlingsplanen for universell utforming fokuserer på fire prioriterte innsatsområder, nemlig uteområder/planlegging, bygninger, transport og IKT.

Det overordna målet er å støtte opp under iverksettingen av ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov, ny plan- og bygningslov og annen lovgiving som omhandler universell utforming. Plikten til universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er et minskeskrav og gjelder samtidig som en rettslig standard.

Planen skal realiseres gjennom ulike virkemidler tilpasset sektor og oppgave med tidsfaste mål. Det kan for eksempel med hjemmel i plan- og bygningsloven fastsettes forskrifter for oppgradering av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten innen gitte tidsfrister. God dokumentasjon som viser utvikling og effekt av ulike virkemidler er viktige for å nå fastsatte mål. For å få et bedre grunnlag for å prioritere innsatsen fram mot 2025 skal det derfor utvikles *indikatorer* for universell utforming.

Handlingsplanen er sektorovergri-

Fra torvet i Farsund med ny godt tilgjengelig utescene.

pende, der samarbeid mellom ulike forvaltningsledd og nivå er viktig. For eksempel inneholder planen et program for å støtte opp om kommunenes

arbeid. Satsingen på ressurskommuner og pilotfylker inngår i dette programmet. Samtidig skal fylkeskommuner og fylkesmannsembeter involveres ster-

kere i det regionale og lokale arbeidet med universell utforming.

Kommunane og den nye Diskriminerings- og tilgjengelova

I følge paragraf 9 i Diskriminerings- og tilgjengelova (dtl) skal ei offentleg verksemd arbeide aktivt og målretta for å fremje universell utforming.

I dette ligg det at verksemda må utforme eller legge til rette alle hovudløysningar slik at verksemda sine alminnelege funksjonar kan nyttast av flest mogleg, for eksempel hovudinnang, resepsjon, møterom og toalett. Brot på plikta til å sikre universell utforming vert rekna som diskriminering.

Universell utforming må med

Det er viktig å peike på at universell utforming skal kome alle til gode, sjølv om det kan virke dyrt og vanskeleg å tilpasse eksisterande bygg. Likestillings- og diskrimineringsombodet (ldo) oppfordrar difor kommunane til å ta universell utforming inn i planlegginga frå A til Å, slik at bygget frå starten av er tilgjengeleg for alle.

Likestillingsarbeid krev aktive tiltak, ikkje berre gode intensjonar, og med den nye lova følgjer ei aktivitets- og utgreiingsplikt. Kommunar må setje i verk konkrete tiltak, definere mål for arbeidet, utarbeide og følgje

ein bevisst strategi og årleg gjere greie for kva som har blitt gjort.

Dtl i konflikt med verneomsyn

Sidan dtl tok til å gjelde i kraft 1. januar har LDO motteke fleire klager på manglande universell utforming i kommunar. Ei av klagen gjeld Røros rådhus. LDO fekk ei klage på manglande tilgjenge frå Norges Handikapforbund (NHF) Trøndelag i februar. Dette bygget er verna, og det kan difor oppstå konflikt mellom føreseger i kulturminnelova og dtl - kva skal telje mest? LDO har bedt Røros kommune sjekke med Riksantikvaren om det er mogleg å kome fram til ei løysing for å leggje til rette for flest mogleg utan at det kjem i konflikt med verneomsyna.

Skulle Riksantikvaren si utgreiing slå fast at ein ikkje kan endre noko i bygget, kan LDO kome til å oppfordre kommunen til å flytte lokale. Det er ikkje nok å drive ei kommunal bedrift som skal vera retta mot publikum i eit bygg som i røynda ikkje er tilgjengeleg for alle.

”Uforholdsmessig byrdefullt”?

Ei anna klagesak på universell utfor-

ming gjeld rådhuset i Ballangen kommune. LDO fekk også denne klaga frå NHF i februar. Rådhuset har ikkje heis, noko som fører med seg at rullestolbrukarar ikkje har tilgang til vesentlege lokale som kommunestyresalen, ordførarkontoret og vallokalet i andre etasje. I tillegg har inngangspartiet for høg terskel og dørene er store, tunge og utan elektrisk opnar. Det er ikkje handikoptolett på huset og ingen oppmerka parkeringsplassar for rørslehemma. Etter oppfordring frå LDO har kommunen no lova utbetringar, men dei meiner at vanleg heis til andre etasje er umogleg å montere grunna nivåforskjellar. LDO meiner at ei trappeheis ikkje kan sjåast som universell utforming, noko LDO har peika på overfor kommunen og bedt om ei ny utgreiing.

Det skal no vurderast om dette tilfellet fell inn under unntaket i paragraf 9, første ledd, ved at det å utforme universelt vil være ”uforholdsmessig byrdefullt for virksomheten”. Den generelle tilretteleggingsplikta har nemleg avgrensingar og kvar verksemd si plikt til generell tilrettelegging vil variere ut i frå kva funksjonsevne og verksemd det er snakk om.

- Den nye standarden for universell utforming kjem til hausten, seier overingeniør Aina Tjosås, som har deltatt i arbeidsgruppa for utarbeiding av standarden. (Foto: Odd Bjørn Solberg)

Norsk standard for universell utforming?

- Det er overkomeleg å lage ein standard med tilgjengelegheitskrav for rullestol i bustader, men mykje vanskelegare med uu-standardar for syn og hørsel.

Derfor er det vanskeleg å setje ein standard som passar for alle, fortel overingeniør Aina Tjosås ved Husbanken Region vest. Ho har vore med i Standard Norge si arbeidsgruppe for utarbeiding av ein norsk standard for universell utforming av bustader. Samstundes har gruppa også utarbeida eit utkast til norsk standard for universell utforming av publikumsbygg og arbeidsbygg.

Universelt tilgjengeleg bybane i Bergen

Lave, trinnfrie haldeplassar og terskelfrie vogner med flatt golv mot plattformene, ledelinjer og varselfelt i belegget blir mellom funksjonane til den nye bybanen som opnar i 2010.

I tillegg vil alle haldeplassar ha gode informasjonssystem med rutetider i tekst og lyd. I vognene vil viktige funksjonar som dører og beteningsutstyr vere lett synlege med god plassering, funksjonell fargebruk og belysning. Lyd og LED-lys i taket markerer til dømes når dørene stenger.

Den gode reisa

- Det overordna målet med universell utforming av bybanen er å fjerne barrierar for alle brukarar uavhengig av om dei ser eller høyrer dårleg, er rørslehemma eller har vanskar med å forstå informasjonsskilt og måten transportsystemet er bygd opp på, fortel Thomas J. Potter, som er teknisk sjef og prosjektleiar for rullande materiell ved Bybanen.

- Eit offentleg transportsystem må vere både lett tilgjengeleg, enkelt å forstå og bruke, poengterer han. Haldeplassane vil derfor bli fysisk lett tilgjengelege. Det skal vere lett å finne fram på stasjonane ved hjelp av god skilting, eit lett forståeleg informasjonssystem og enkelt å kjøpe billett.

Avgang kvart 5. minutt

Bybanen er ei moderne dobbeltspora trikkelinje, som i hovudsak er skild frå annan trafikk. Den 10 km lange banen har 15 stasjonar og ligg i eit område med 26.000 personar. Den vil ha avgang kvart 5. minutt.

Brukarane av offentleg transport endrar seg på fleire måtar: Folk blir høgare, eldre, breiare – og teknologisk

bybanen
BERGEN LIGHT RAIL

sett meir avanserte. Dei forventar større komfort, betre informasjon og påliteleg sørvis. Derfor er det nødvendig å utvikle lette skinnegående kjøretøy med eigenskapar og løysingar som tilbyr både fysiske, tekniske og brukarløysingar som er betre enn på eldre tog, bussar og trikkar. Såleis vil rei-

sande med bybanen få tilgang til internett og eit informasjonssystem som nyttar både lyd, lys og bilde for å informere dei.

Gjennomført design

Bybanen blir bygd ut frå eit designprosjekt som omfattar både landskapsar-

kitektur, leskur, utstyr på haldeplassane, vognene, føraruniformene og grafisk profil.

Av Odd Bjørn Solberg

BRA-midler – bedre busstransport

Det er bevilget 56 millioner kroner til tilskudd for å øke tilgjengeligheten i kommunal kollektivtransport for 2009, og interessen fra kommunene er stor.

For fjerde gang er det satt av øremerkede midler til økt tilgjengelighet i kommunal kollektivtransport over statsbudsjettet.

Hva går ordningen ut på?

Kommuner og fylkeskommuner søker etter invitasjon fra Statens vegvesen. Det kan søkes om tilskudd til tiltak som gir bedre tilgjengelighet/universell utforming i kollektivtransporten på kommunenes eller fylkeskommunenes ansvarsområde. De største gruppene av tiltak er infrastrukturtiltak (oppgradering av eksisterende infrastruktur), informasjonstiltak, opplærings- og

kompetansetiltak og tiltak rettet mot kjøremateriell.

Kriteriene for å få BRA-midler

BRA-midler står for "Bedre infrastruktur, Rullende materiell og Aktiv logistikkbedring". Både samarbeid og god faglig bearbeiding er viktig for å få tilskudd fra ordningen. For at tiltaket skal kunne få tilskudd må følgende vere oppfylt:

- ▲ Det skal vere brukermedvirkning i prosjektene.
- ▲ Tiltaket må bidra til at målet om mer tilgjengeleg kollektivtransport oppfylles.
- ▲ Egenandelen på 25% må vere politisk godkjent før søknaden sendes.
- ▲ Samarbeidsprosjekt der kommuner og fylkeskommuner samarbeider med statlige etater blir prioritert.

▲ "Hele-reisen"-perspektivet må vere ivaretatt. Det gis lite midler til enkeltstående tiltak og spredd holdeplassutbedring. Tiltak på hele linjer er derimot midt i blinken for tilskuddsordningen.

▲ Tiltakene skal vere på kommunalt eller fylkeskommunalt ansvarsområde.

Tilskuddsordningen gjør at det løner det seg for kreative kommuner å jobbe systematisk med tilgjengelighet til transporten.

Evaluering av BRA-ordningen

BRA-ordningen er evaluert (<http://www.vegvesen.no/binary?id=65907>) av Urbanet analyse as. Den viser at tilskuddsordningen har fungert som et godt prosessverktøy, der aktører i kommunesektoren har kommet i kon-

takt med hverandre og skapt gode nettverk for arbeidet med universell utforming. Det kommer også fram at kommuner som søker om BRA-midler har mange prosjekter på gang, og bruker mer kommunale midler på universell utforming enn egenandelen på 25 %. BRA-midlene har ført til en kompetanseheving i kommunene som får tilskudd.

I løpet av 2009 skal transportetatene selv evaluere samarbeidet på dette feltet.

Les mer om tilskuddsordningen og tildelingsprosessen på Statens vegvesen sine nettsider:

<http://www.vegvesen.no/Fag/Fokuseringer/Universell+utforming/Tilskuddsmidler++BRA>

Av Trine Hagen, seniorrådgiver, Statens vegvesen Vegdirektoratet

Fra dør til dør med ny Nasjonal transportplan

Universell utforming er ett av de fire hovedmålene i Nasjonal Transportplan 2010-19. Ett av delmålene er et universelt utformet kollektivtransportsystem.

I mars la regjeringen fram Stortingsmelding nr 16, Nasjonal transportplan (NTP), som er regjeringens overordnede plan for transportpolitikken på veg, luft, sjø og bane. Målet for transportpolitikken er å tilby et effektivt, sikkert og miljøvennlig transportsystem som dekker samfunnets behov for transport, og som fremmer regional utvikling. Målene og satsingene som skisseres i NTP er viktig for kommunene, fordi arbeidet på transportområdet må være koordinert, på tvers av forvaltningsnivå.

Store penger

Universell utforming er sentralt i NTP. Ett delmål er at kollektivtransportsystemet skal bli mer universelt utformet. Staten skal satse sterkt på oppgradering både av jernbanestasjoner og på vei. Gjennom NTP settes det av 3,5 milliarder kroner til utvikling av jernbanestasjoner og knutepunkt. 1500-2000 holdeplasser i riksveinettet

Universelt utformet bussholdeplass med ledelinjer og opphøyet holdeplass for enkel innstigning (fotograf: Lin Stensrud).

skal oppgraderes til universell utformet standard.

Konsekvenser for kommunene

NTP er viktig for kommunesektoren, selv om planen handler om investeringer på statens ansvarsområde. Helhet i reisekjedene og dør-til-dør-perspektivet er anerkjente begreper når vi

snakker om universell utforming i transport: For at man skal kunne reise trygt og være sikker på at man har tilgjengelighet i alle ledd, må alle holdeplasser være oppgradert. For trafikanten spiller det liten rolle om holdeplassen er på kommunal eller statlig grunn. Det er viktig at kommunene samarbeider med hverandre og med

statlige etater som Jernbaneverket og Statens vegvesen når prosjekter planlegges, slik at hele strekninger kan tilrettelegges. Et slikt samarbeid mellom ulike forvaltningsnivåer og mellom kommuner blir også belønnet gjennom BRA-midlene (se egen sak).

Hele reisekjeden

I arbeidet med NTP har Vegdirektoratet, Jernbaneverket, Kystverket og Avinor AS samarbeidet om hvordan man skal få til et helhetlig transportsystem. Et helhetlig transportsystem med gjenkjennelige detaljer og løsninger er viktig for alle. Transportetatene skal legge universell utforming til grunn ved all nybygging og ved oppgradering av eksisterende infrastruktur. Dette vil føre til at tilgjengeligheten og kvaliteten i transportsystemet gradvis, men systematisk, blir bedret. Det vil gavne alle trafikanter!

▲ Stortingsmelding 16:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/sd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-16-2008-2009-.html?id=548837>

▲ Mer om NTP:

<http://www.ntp.dep.no/>

Av Trine Hagen, seniorrådgiver, Statens vegvesen Vegdirektoratet

Tilgjengelige busser lønnsomt for alle

Universell utforming av kollektivtransporten er inkluderende og øker kvaliteten. Det vil koste flekk å oppgradere, men det er svært samfunnsøkonomisk lønnsomt viser undersøkelser som dr. oecan James Odeck ved Vegdirektoratets utbyggingsavdeling har gjennomført.

I Nasjonal Transportplan 2006-2015 ble bedre tilgjengelighet for første gang presentert som et hovedmål for norsk transportpolitikk. Arbeidet skulle starte i kollektivtransporten.

Bare 5.000 holdeplasser gode nok

I dag er bare 5000 av landets 65.000 holdeplasser universelt utformet. Det understreker behovet for å øke tilgjengeligheten i kollektivtransporten. Universell utforming har tradisjonelt blitt oppfattet som nyttige kun for de få - svaksynte, bevegelseshemmede osv. Kostnadene ved slike tiltak ville derfor være mye høyere enn nytten, slik at de kunne karakteriseres som ulønnsomme.

- Dette er ikke riktig siden tiltak med universell utforming ofte vil gi større nytte enn andre typer tiltak, fordi de som regel kan brukes av alle trafikanter, understreker James Odeck og Trine Hagen.

Gjennom tilskuddsordningen for bedre tilgjengelighet til kollektivtrafikken har kommuner og fylkeskommuner testet ut ulike tiltak, der tre hoved-

grupper har fått tilskudd, nemlig innen infrastruktur, informasjon og planlegging. Infrastrukturtiltak omfatter tiltak som gir høyere standard på holdeplasser: Taktile ledelinjer, forhøyning av plattformer som ved bruk av knelende busser gir trinnfri adkomst til kjøretøy, legging av varselindikatorer, markering av stopppunkter, universelt utformede ventehus og fjerning av nivåforskjeller. Informasjonstiltak er rettet enten mot personalet i busselskapene om service overfor særskilte grupper eller mot publikum. Planleggingstiltak handler om å få helhetlig tilrettelegging langs traseer. Da kan man samarbeide med flere aktører, noe som er nødvendig med den ansvarsfragmenteringen som preger transportsektoren.

Gagner alle

- Tre sentrale tiltak basert på universell utforming er lavgulv/laventrebuser, opphøyd holdeplass for enkel av- og påstigning samt belysning av holdeplasser.

Ulempen med både lavgulv/laventre-

busser og opphøyd holdeplasser er at selskapene påføres ekstra kostnader i form av investeringer og vedlikehold. På plussiden forenkles av- og påstigning for alle, ikke bare bevegelseshemmede. Ved siden av redusert reisetid øker også bekvemmeligheten for alle typer trafikanter.

Bedre belysning på holdeplassene vil dessuten gi bedre oversikt, gjøre det enklere å lese ruteinformasjon samt økt trygghetsfølelse.

- Universell utforming av kollektiv-

transporten er både samfunnsøkonomisk nyttig og lønnsomt, fordi merkostnadene ved å gjennomføre dem er relativt små. Dessuten er det en stor gevinst at flere kan bruke kollektivtransportsystemet uavhengig av funksjonsevne. Egentlig kan man stille spørsmål ved om hvorfor denne type tiltak ikke har vært vurdert eller er integrert i standard transportplanlegging i Norge, avslutter Odeck og Hagen i Vegdirektoratet.

- Universell utforming av kollektivtransporten er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Det kan til og med bidra til passasjerøkning, sier James Odeck og cand. polit. Trine Hagen ved Vegdirektoratets utbyggingsavdeling (fotograf: Henriette Erken Busterud).

En langsiktig nasjonal strategi

Universell utforming (uu) er en langsiktig nasjonal strategi for å bidra til å gjøre samfunnet tilgjengelig for alle og hindre diskriminering. Derfor er strategien nedfelt i formålsparagrafen i ny plan- og bygningslov.

I § 1-1 heter det at prinsippet om universell utforming skal ligge til grunn for planlegging og kravene til det enkelte byggetiltak.

Universell utforming dreier seg om utforming og tilrettelegging av fysiske forhold for å fremme like muligheter til samfunnsdeltakelse, og nedbygge funksjonshemmende barrierer.

- Dette er hensyn som nå skal fremmes gjennom plan- og bygningslovens system og bestemmelser, sier Jarle Jensen, ekspedisjonssjef i Miljøverndepartementet.

Brukermedvirkning

Universell utforming tilfører kvaliteter i menneskeskapte omgivelser, som er positive for alle innbyggere og for Norge som samfunn. Universell utforming forutsetter inkluderende planlegging. Det betyr at medvirkningen er utvidet til også å omhandle forutsetningene for at folk skal kunne delta. Møtelokaler skal for eksempel være tilgjengelige, og informasjon skal formidles slik at den kan oppfattes av blinde og svaksynte.

- Erfaringskompetansen til personer

med nedsatt funksjonsevne blir i et slikt perspektiv en viktig ressurs for regional og kommunal planlegging, sier Jarle Jensen.

Kostnadseffektiv

Erfaringer viser at universell utforming er en kostnadseffektiv strategi. Løsninger som tilstreber universell utforming og tar hensyn til mennesker med nedsatt funksjonsevne blir ikke dyrere dersom denne strategien innarbeides i en tidlig fase av planlegging og prosjektering.

UU og andre lover

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) trådte i kraft 1. januar 2009. Den inneholder en bestemmelse om plikt til generell tilrettelegging (universell utforming). Her heter det at både offentlig og privat virksomhet skal arbeide for å fremme universell utforming innenfor virksomheten.

- Planlegging etter ny plan- og bygningslov gir regionale og lokale myndigheter gode virkemidler til å møte

disse utfordringene på en konstruktiv måte, poengterer ekspedisjonssjef Jensen.

- Denne strategien bør tas inn som generell føring i alle regionale planer som angår fysiske rammer for menneskers liv og påvirker deres muligheter for å utvikle og bruke egne ressurser. Transport og hovedtrekk i senterstruktur, bosetting og tilgang til regionale tjenester kan være eksempler.

Første temaveileder for planlegging etter ny PBL er nå klar.

Universell utforming og planlegging etter Plan- og bygningsloven (Plandelen)

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/veiledninger/2009/temaveileder-universell-utforming-og-pla.html?id=557913>

Områdemodellen er et godt utgangspunkt for å fremme hensynet til universell utforming, sier ekspedisjonssjef Jarle Jensen.

KS venter på uu-forskrifter

- KS er opptatt av at kommunene i forbindelse med vedlikehold av kommunale bygg og anlegg tar hensyn til universell utforming på samme måte som ved nybygg, sier Halvdan Skard, leder i KS.

- Vi ser fram til at det kommer forskrifter til den nye plan- og bygningsloven som regulerer universell utforming på dette området, poengterer han. KS har meldt kostnadsberegning av universell utforming som sak i konsultasjonsordningen mellom KS og Regjeringen.

- Vi er opptatt av å få avdekket hvilke merkostnader som vil måtte oppstå i forbindelse med nye krav til universell utforming, både i eksisterende og nye bygg og anlegg. I første omgang er det viktig at kommunene får informasjon og kompetanse om hva de nye reglene vil innebære for kommunene. Trondheim er et eksempel på en kommune som viser hvordan man kan jobbe med universell utforming, der minst 50 % av boenhetene i alle nye flerleilighetsbygg skal være universelt utformet.

Merkostnadene med universell utforming må klargjøres, sier Halvdan Skard i KS

Skolering i ny Plan- og bygningslov

Plandelen i den nye Plan- og bygningsloven trår i kraft 1. juli 2009, og i den forbindelse har Miljøverndepartementet utarbeidet et omfattende veiledningsopplegg.

Hovedfokus er hvordan man skal forstå og bruke loven. Det vil bli laget tre ulike typer veiledere.

Kommentarutgaven er organisert etter kapitler og paragrafer i loven og går mer i dybden med kommentarer, presiseringer og illustrasjoner til lovbestemmelsene og har eksempler på planfremstilling på kart. Dette er veilederen for dem som jobber med planlegging til daglig, for eksempel saksbehandlere med plan og byggesak, eller som tiltakshavere, ansvarlige søkere og i konsulentbransjen.

Temaveiledere gir en introduksjon til viktige aktuelle tema i forhold til planlegging etter ny PBL og hvordan loven gir mulighet til å bestemme gjennom planer og kan løse utfordringer i forhold til temaet. Temasidene leder leseren videre til mer dyptgående informasjon. Universell utforming er et

tema som får sin egen veileder.

Kortveilederen presenterer plan-systemet for folkevalgte, studenter, media og allmennheten ellers. For dem som ønsker å vite mer er det lagt ut linker til mer dyptgående artikler.

Veilederne vil bli lagt ut på Internet på www.planlegging.no og blir oppdatert jevnlig.

I tillegg til dette vil det i alle fylker finnes et veilederteam på fire til seks personer rekruttert fra fylkeskommunen og fylkesmannen. Dette teamet skal bidra til at kommuner og andre aktører tilegner seg kunnskap om loven og hvordan den kan brukes.

Bygningsdelen av ny plan- og bygningslov trer i kraft i 2010. Det vil bli gjennomført et eget informasjonsopplegg for denne delen av lovverket.

Fra pilot- til ressurskommuner

Pilotkommunene som deltok i prosjektet "Universell utforming som strategi i kommunene" har nå avsluttet jobben sin, men skal fortsette som ressurskommuner.

Gjennom den nye ordningen med ressurskommuner vil den kommunerettede innsatsen i ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet bli styrket. Her vil de 17 pilotkommunenes erfaringer være viktige både som inspirasjon og forbilder for å nå målet om at alle kommunene har lagt inn universell utforming i sine planstrategier etter ny plan- og bygningslov innen 2015.

Ressurskommunene

Alle de pilotkommunene som selv ønsker det og har politisk forankring for dette, blir med videre som ressurskommuner. De nye ressurskommunene blir Eidskog, Kristiansand, Porsgrunn, Risør, Stord, Trondheim, Verdalen og Ullensaker. Som ressurskommuner i par deltar Time/Klepp og Vestre Toten/Gjøvik. For Nord Norge arbeider

Sortland og Tromsø sammen om å utvikle Nettverk Nord som et ressursnettverk for universell utforming i de tre nordligste fylkene.

Oppgaver

Kommunene inngår i det nasjonale arbeidet med å fremme universell utforming som kommunal strategi. Dette innebærer at de enkeltvis, som par eller som drivere av nettverk setter av ressurspersoner, som kan håndtere de oppgavene som vil ligge til en slik status. Ordningen vil gå over flere år. Ressurskommunene skal være en aktiv samarbeidspartner på regionalt nivå

og fungere interkommunalt og bilateralt overfor andre kommuner. Dette vil blant annet omfatte foredrag, ta i mot henvendelser og besøk, legge opp befaringer, bidra til regionalt og nasjonalt formidlings- og utviklingsarbeid. Miljøverndepartementet legger vekt på å videreføre den kompetansen som prosjektlederne i de tidligere pilotkommunene besitter.

Les mer om pilotkommunene og deres erfaringer i rapporten T-1472 "Universell utforming som kommunal strategi". Den kan lastes ned fra nettet, <http://www.twm.no/md/>

Mange vil bli uu-pilotfylke

- 13 fylker ønsket å bli pilotfylke innen universell utforming. Det var mange gode søknader og det har vært en utfordrende jobb å velge blant disse, sier seniorrådgiver Einar Lund i Miljøverndepartementet.

Universell utforming inngår i fylkenes ordinære ansvar og oppgaver knyttet så vel til egen virksomhet som til veiledning overfor kommunene. Fra 2009 vil forpliktelsene på dette feltet styrkes gjennom den nye diskriminerings- og likestillingsloven samt ny plan- og bygningslov.

Som et tiltak i ny handlingsplan for universell utforming og tilgjengelighet skal det etableres en ordning med pilotfylker i løpet av 2009. Miljøverndepartementet hadde invitert alle fylker til å søke status som pilotfylke med søknadsfrist 1. april, og følgende fylker er valgt ut: Østfold, Aust-Agder, Rogaland, Møre og Romsdal, Nord-Trønde-

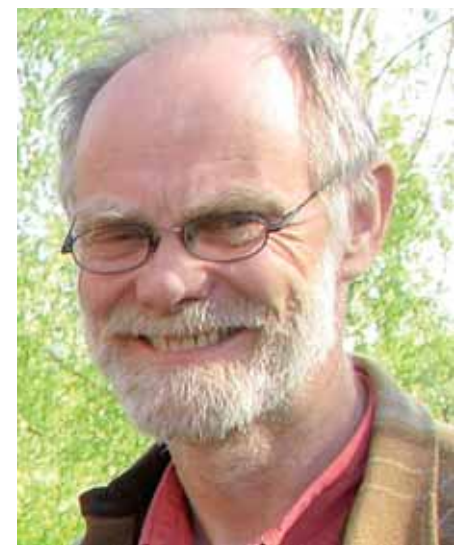
lag, Finnmark og Hedmark/Oppland som vil arbeid sammen som "parfylke".

Pilotfylketiltaket vil gå inn i den kommuneretta satsinga i den nye handlingsplanen. Her blir det lagt vekt på betydningen av de kommunale arenaer og plan- og bygningslovens virkemidler for å oppnå universell utforming.

Intensjonen med pilotfylker for universell utforming er å øke innsatsen på regionalt nivå utover det ordinære for å skape bedre og tettere samhandling mellom fylke, kommuner og nasjonale instanser. Pilotfylkene skal tilføre arbeidet med universell utforming en "merverdi" som for eksempel:

- ▲ styrket kompetanse i egen organisasjon
- ▲ flere møteplasser for inspirasjon, faglig fordyping og erfaringsutveksling
- ▲ nye samarbeidsformer med kommunene
- ▲ utviklingsprosjekter i samarbeid med nasjonale miljøer
- ▲ økt kvalitet på kommunale planer
- ▲ bedre kunnskap om status for uu på regionalt og lokalt nivå
- ▲ konkrete og målbare resultater lokalt og regionalt
- ▲ nyttige innspill til departementets arbeid på feltet

Hvert fylke vil få økonomisk støtte i en treårsperiode. Departementet vil bidra med nasjonal koordinering av et nettverk for pilotfylkene, legge til rette for samlinger og etablere eget nettsted for

- Den brede interessen og de mange gode søknadene viser at grunnlaget for økt innsats for universell utforming er til stede i nesten samtlige fylker, sier seniorrådgiver Einar Lund i Miljøverndepartementet.

satsingen. Første samling for pilotfylkene blir i juni 2009 med full iverksetting fra 2010.

Fylkesdelplanen ein god reiskap

Fylkesdelplanen er ein god reiskap for å samordne innsatsen på tvers av sektorar og forvaltningsgrenser. Den er handlingsretta og byggjer på sektoransvarsprinsippet.

Fylkesdelplanen "Deltaking for alle – universell utforming 2006-09", som vart vedtatt i 2006, la grunnlag for brei innsats som involverte fleire sektorar i fylkeskommunen, fortel prosjektkoordinator Hild Kristin Morvik i Hordaland fylkeskommune. Fylkesdelplanen er ein reiskap for å samordne innsatsen på tvers av sektorar og forvaltningsgrenser. Den er handlingsretta og byggjer på sektoransvarsprinsippet. Som planleggingsverktøy har planen ført til at prinsippa for universell ut-

forming blir lagt inn så tidleg som mogleg i planlegging av nye bygg, anlegg og uteområde. Eit anna viktig moment er å sikre brukarperspektiv/medverknad i dei same planprosessane.

På bakgrunn av fylkesdelplanen har Hordaland, med støtte frå Miljøverndepartementet, hatt status som føregangsfylke i åra 2006-2008 i "Handlingsplan for auka tilgjenge gjennom universell utforming".

Oppgraderte bussterminalar

- Vi har mellom anna arrangert arbeidsseminar i samband med oppgradering av Åsane og Loddefjord bussterminalar og i samarbeidsprosjektet "Helleren skole og symjeanlegg" med Bergen kommune, fortel Morvik. Ar-

beidsseminara samla planleggjarar, fagekspertise og brukarar frå fleire forvaltningsnivå for å få innspel og kvalitetssikre krava til universell utforming i dei aktuelle prosjekta.

Kartleggingsverktøyet "Bygg for alle"

- Som den første fylkeskommunen i landet har Egedomsseksjonen i fylkeskommunen kartlagt tilgjenge i alle vidaregåande skolar etter Statsbygg sitt program "Bygg for alle". Fylkeshuset, dei offentlege tannklinikane og tre folkebibliotekfilialar er også kartlagt etter same program, legg ho til. Samferdselsavdelinga har ansvar for oppgradering av bussterminalar, der universell utforming er sett som premiss. Saman med Statens vegvesen og Bergen kommune er det gjennom

Bergensprogrammet og BRA-midlar (Betre infrastruktur, Rullande materiell, Aktiv logistikk) jobba aktivt for å få med fleire forvaltningsnivå og aktørar.

Universell utforming ved innkjøp

I eit samarbeid mellom Innkjøpsavdelinga, Bergen kommune og rogalandskommunane Time og Klepp er det utarbeidd eit rettleingsopplegg for offentlege innkjøparar, som skal syte for at omsynet til universell utforming enkelt og korrekt blir ivareteke i innkjøpsprosessen, avsluttar Hild Kristin Morvik i Hordaland fylkeskommune.

Les meir på: www.universelleanskaffelser.no

Hovedpostkontoret: Trapp til besvær. Foto: Line Tørum Amdam, Husbanken

Kulturminner for alle i Trondheim?

Byantikvar og ergoterapeut jobber sammen om universell utforming i kulturminner. Da gjelder kompromiss fremfor prinsipp.

Husbanken inviterte byantikvaren i Trondheim, Gunnar Houen til en prat om utfordringen det er å gjøre kulturminner brukbar for alle. Houen tok med seg ergoterapeut Solveig Dale i Trondheim kommune.

- Med ny lov og forskrift blir dette mye mer alvorlig, fastslår byantikvaren. - Samarbeidet må fungere i alle ledd for å oppnå gode resultat, sier Houen og forklarer at han med det mener at både rampe, stigningsgrad og materialvalg må være tatt hensyn til. En ny undersøkelse viser at kun 19 av 72 undersøkte rullestolramper er brukbare. Imidlertid er både byantikvaren og ergoterapeut Solveig Dale mer opptatt av å vise gode eksempler i et prosjekt de nå samarbeider i.

Uu-metodikk for kulturminner

Målsettingen med prosjektet er å utvikle en metode i vurdering av kulturminner med hensyn til universell utforming (uu). Dette som innspill til en nasjonal veileder innen temaet. De

skal se på hva som er mulig når det gjelder uu i mange bygg. Dale og Houen er med i arbeidsgruppa for prosjektet og de oppsøker også andre miljøer fra blant annet tidligere pilotkommuner for satsingen på uu. (Se egen faktaboks)

Houen og Dale er enige om at Husbanken er en viktig aktør i dette arbeidet. Rådgiver Wenche Ervig i Husbanken Region Midt-Norge mener at prosjektet vil ha betydning for spredning av kompetanse på området.

- Jeg vil råde dere til å søke om kompetansetilskudd fra Husbanken, sier hun.

Kulturminner for alle?

Byantikvaren og ergoterapeuten har helt ulike perspektiv, men er enige om at det vil være vanskelig, kanskje umulig oppgave å gjøre alle kulturminner fullt ut brukbar for alle. Ta for eksempel hovedpostkontoret i Trondheim:

- Denne byen ble anlagt slik den er nå med at alle bygninger er 63 cm over

gatenivå og det sier seg selv at dette er vanskelig, understreker Houen. Som bildet nedenfor viser, er hovedtrappa så lang at det ikke er mulig å lage rullestolrampe uten å ødelegge fasaden i front av bygget. Løsningen er at det for tiden bygges heis på baksiden av bygget. Dale og Houen er enige i at det er en god nok løsning i dette tilfellet.

Rådhuset i Trondheim er også et kulturminne, men har nå fått tilgjengelighet for rullestolbrukere fra hovedinngangen. Ordfører Rita Ottervik sier hun slettes ikke var fornøyd med den gamle løsningen med inngang fra baksiden for rullestolbrukere og sier hun hadde noen runder for å få til dagens løsning. Et annet lite tilgjengelig bygg er den ærverdige Hornemannsgården, der hovedbrukergruppen er pensjonister. Det er montert rampe på baksiden av bygget og innvendig er det fortsatt høye terskler.

Men hva med tilgjengelighet for andre funksjonsnedsettelse, hva er gjort for hørselshemmede i Rådhuset,

spør vi Solveig Dale. - Det er montert teleslynge i bystyre- og formannskapsalen og materialvalget i forhold til akustikk er godt i oppholdsarealet. Houen er rask med å tilføye: - Vi er veldig klar over at universell utforming handler om mye mer enn rullestolramper og heis. De fortsetter med å eksemplifisere dette med parker og anlegg som får mer allergivennlig beplantning når for eksempel gamle bjørketrær skal skiftes ut.

Samarbeid fremfor strid

Vi kan jo spekulere i om det har vært en interessestrid mellom ergoterapeuten og byantikvaren siden de har svært forskjellige og motstridende hensyn å ta i sitt daglige virke. - Her gjelder det å gå for kompromissene og ikke kjøre så hardt på prinsippene, avslutter begge samstemt.

Tekst: Kommunikasjonsrådgiver Dagny K. Bach Hoel, Husbanken Region Midt-Norge.

Nytt prosjekteringsverktøy

Trondheim kommune har utviklet et prosjekteringsverktøy som del av hovedprosjektet "Trondheim - en funksjonsvennlig by", og den gir rettleiding i hvordan man kan oppnå universell utforming av flerleilighetbygg.

Auka kjennskap til universell utforming

14 % av befolkninga kjenner til begrepet universell utforming utan hjelp og 38 % med litt hjelp, viser ei gransking som Opinion har utført for Statens bygningstekniske etat og Miljøverndepartementet. Begge tale er ein markert auke i høve til 2007.

Er bustaden din universelt utforma?

16 % av nordmenn meiner at bustaden deira er universelt utforma, viser ei gransking Opinion har utført.

Arkitekturmuseet universelt utformet?

Begrepet "verdige entré" er sentralt i universell utforming, der målsetningen er at alle skal kunne bruke felles hovedinngang. I eksisterende bygninger, spesielt i bevaringsverdige bygninger, kan dette være en utfordring.

Antikvar Liv Lund Nygaard har skrevet om dette i en masteroppgave innen arkitekturvern på Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, der Arkitekturmuseet i Oslo er brukt som case.

Det nye Arkitekturmuseet åpnet i

2008, der den gamle Norges Bankbygningen i Kongens gate er blitt en del av det.

Oppgaven omhandler tilgjengelighet i et fredet bygg og har tittelen: Hva er konsekvensene av universell utforming

for vår verneverdige kulturarv? En casestudie om endringer av et fredet kulturminne. Hun presenterer en metode for hvordan tilgjengelighetsverdiene og verneverdiene virker inn på hverandre. Ved hjelp av en konsekvensanalyse, som ser på sentrale deler i bygningen, belyses de ulike konsekvensene som tilgjengelighetsløsningene har for bygningens verneverdi. Hun

drøfter begrepet "verdige entré" og viser at museet ikke innfrir dette for alle. I den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og revidert plan- og bygningslov er universell utforming blitt et rettslig begrep. Framtidig tolkning av begrepet er av avgjørende betydning for eksisterende bygninger og spesielt vår felles kulturarv, skriver hun.

Tilgjengelig kultur i Bodø

For å sikre best mulig tilgjengelighet for alle i det nye Kulturkvartalet i Bodø, gjennomfører prosjektledelsen møter med dem som skal bruke huset.

– Jeg gleder meg til vi får et universelt utformet bibliotek med lufteanlegg, utbryter biblioteksjef Sonja Osnes mens hun åpner vinduet i det tette møtelokalet på Rådhuset i Bodø. Bibliotekets ansatte er på møte med prosjektledelsen for å studere arkitekttegningene og gi sine innspill til utforminga av sin nye arbeidsplass i Kulturkvartalet som skal bygges i Bodø.

De ansatte engasjerer seg i tilrettelegging for alle - også for dem som har noen ekstra utfordringer å bale med. God plass, gode lysforhold og frisk luft er bra for alle, men helt nødvendig for rullestolbrukere, synshemmede og allergikere.

– Universell utforming handler ikke bare om å tilrettelegge hus og toaletter. Det handler også om å tilrettelegge bibliotektilbudet – for eksempel slik at en synshemmet sjølv kan finne ei bestemt lydbok i hylla ved hjelp av ny teknologi, sier bibliotekar Sissel Hughes.

Best mulig i morgen

Det som er best mulig i dag, er ikke lenger best mulig i morgen - og den erkjennelsen tar prosjektledelsen høyde for.

– Teknologien vil utvikle seg videre mens Kulturkvartalet reises. Vi skal følge med, søke ny kunnskap hele veien og være bevisst på de nye teknologiske mulighetene som skapes, sier

KULTURKVARTALET: Urbane Figurer i Bodø (tegning: DRDArchitects)

prosjektansvarlig Dagfinn Nilsen.

– Vi skal ivareta interessene til alle brukerne – fra barnevogn til gästol. Ingen skal hindres i å bruke Kulturkvartalet, sier brukerkoordinator Ottar Olaussen. Det er kort tid siden bystyret kåret vinneren av arkitektkonkurransen, så det er fortsatt tidlig i prosessen. Masse tilpasninger skal gjøres, men prosjektledelsen mener at DRDArchitects sitt bidrag er et godt utgangspunkt.

– Dører og adkomst er ikke gode nok på disse tegningene, men det er fullt mulig å skape universell utfor-

ming innen konseptet, sier Nilsen.

Fra årsskiftet ble det forbudt å diskriminere folk med nedsatt funksjonsevne, så universell utforming er ikke lenger noe som kan velges bort. Prosjektledelsen betrakter ikke loven som en begrensning for sitt arbeid, selv om den har ført til at det er tegnet inn en flott åpen hage med bjørkeskog midt i kulturkvartalet. Den må trolig fjernes eller endres av hensyn til pollenallergikere.

Står ikke på penger

Prosjektledelsen peker også på at det

ikke er lagt inn noen økonomiske føringer som kan skape problemer for universell utforming.

– Universell utforming er ikke det første som kuttes når det begynner å butte i mot, sier Olaussen.

– For meg er alt dette egentlig en selvfølge, utbryter bibliotekar Ragnhild Eggen.

– Det er svært interessant å jobbe med dette - særlig fordi resultatet kommer så mange til gode!

Tekst: Stina Sønvisen, kommunikasjonsrådgiver Husbanken region Bodø

Kvalitetsprogram i Stavanger

– Dersom kommunen har ambisjoner, er det viktig at den erverver grunn, bygger infrastruktur og selger utbyggingsfelt med innebygde kvalitetskrav til utbygger, sier arkitekt Paal Kloster.

Variierende boligkvalitet som kun tilfredsstilte minimumskravene i Plan- og bygningsloven og teknisk forskrift var en av grunnene til at Stavanger kommune etablerte et kvalitetsprogram for ombyggingen av gamle Stavanger stadion.

– Det har vært en utfordring å øke kvaliteten på boligfortettingen, poengterer arkitekt Paal Kloster, prosjektleder for ombyggingen. Utbyggerne legger seg vanligvis på minimumskravene, men på Stavanger stadion har de kjøpt ferdig regulerte felt basert på et kvalitetsprogram.

– Det er viktig med en sømløs organisasjon, der byggesaksbehandleren får med seg alle intensjoner over i kontrollavdelingen. Flest mulig saksbehandlere bør kjenne intensjonene i avtalen. Det vil si at utbygger må få færrest mulig personer å forholde seg til. Saksbehandlere må overlappes hverandre og helst ikke byttes ut underveis.

Dette sikrer kontinuitet i overgangen mellom planavdeling, byggesaksavdeling og kontroll.

– Kommunen var så heldige at de eide grunnen og kunne dermed sette mer enn minimumskrav til utbyggerne, forteller Kloster. Dermed fikk kommunen en unik mulighet til å meisle ut kvalitetskrav i form av presise og klare føringer til den nye bebyggelsen. Teknisk forskrift sitt minimumskrav er ikke tilstrekkelig, men plan- og bygningsloven gir anledning til å fastsette nærmere føringer gjennom reguleringsbestemmelser og et kvalitetsprogram.

I Kvalitetsprogrammet har det i en del tilfeller vært hensiktsmessig å være mer spesifikk enn lov og forskrift, blant annet for det som vi med et samlebegrep kaller universell utforming, forteller han. Prinsippet om universell utforming skal legges til grunn for uteområder, fellesområder og fram til inngangen til alle leiligheter. Prinsippene skal ikke bare omhandle de fysiske

målbare problemene som stigningsforhold på ramper, men også ta hensyn til problemområder, der det ikke finnes standardiserte løsninger. Dette medfører at alle fellesfunksjoner skal være planlagt og utformet med tanke på best mulig brukervennlighet. Det betyr at søppelplasser, postkasser, boder og lignende skal plasseres sentralt i forhold til inngangspartiet for å unngå unødvendig store avstander. Adkomst fra boligutgang til bussholdeplass, fellesområdet og lignende skulle vies spesiell oppmerksomhet.

Stavanger kommune har dokumentert arbeidet i rapporten "Universell utforming på Stavanger Stadion. Et utviklingsprosjekt ved Kultur og byutvikling i samarbeid med Miljøverndepartementet". Den kan lastes ned fra nettet via det nasjonale nettstedet www.universell-utforming.miljo.no (søkeord: Stavanger stadion).

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

Bibliotek helt etter boken

- Biblioteket på Raufoss har etter ombyggingen fått ledelinjer i gulvet, et oversiktig og tiltalende design med funksjonell skilting og god belysning, slik at brukerne lett finner fram til det de søker.

Det forteller en fornøyd biblioteksjef Elisabeth Lund på Raufoss i Vestre Toten kommune. Før ombyggingen var biblioteket ikke spesielt tilgjengelig. Nå framstår kulturinstitusjonen som et vakkert demonstrasjonsbibliotek til inspirasjon for andre bibliotek landet rundt.

Hovedkostnaden ved ombygging var knyttet til utbedring av taklekkasjer og råteskader samt behov for mer plass til moderne bibliotekfunksjoner. Disse reparasjonene måtte gjøres uansett.

- Merkostnadene ved å bygge inn universell utforming viste seg å være svært små, poengterer prosjektleder Hans Petter Olsen.

Som ved all god universell utforming legger man knapt merke til de gode løsningene fordi de er enkle, praktiske og brukbare for alle. Man entrer biblioteket terskelfritt og føres via ledelinjer i gulvet fram til skranken. Vel inne kan du med et raskt blikk

”sveipe” over tydelig merkede reolene og ved egen hjelp lokalisere den type bøker du søker etter. På veien innover i lokalet passerer du flere ergonomisk utformede reoler med blant annet ”nyheter” og ”krim”. Hyllene heller svakt bakover samtidig som du ikke bare ser bokryggene, men hele forsiden. Her slipper du både kink i ryggen og arbeidet med å trekke bøkene ut og inn i hyllene. God lyssetting øker tilgjengeligheten til bøkene: I tillegg til tydelig merkede reoler med bokstaver i god kontrast er det montert overlys på alle reolene. Dette gjør det enda enklere å orientere seg samt finne fram i lyse og tiltalende lokaler.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

Ledelinjene i gulvet fører brukerne fram til bibliotekets kjerne. Prosjektleder Hans Petter Olsen står sammen med bibliotekar Elisabeth Lund på ledelinjen.

Gjøvik: - Forankring i kommuneplanen

- Merkostnadene ved å integrere universell utforming i kommunale tiltak har vist seg å være minimale, slik at den samfunnsøkonomiske gevinsten langt overstiger kostnadene.

Slik konkluderer Hans Petter Olsen, prosjektleder for universell utforming i pilotkommunene Gjøvik og Vestre Toten. Som pilotkommuner begynner de nå å få konkrete erfaringer fra planlegging og gjennomføring av tiltak.

Kommuneplanen viktig

Stortinget har nå utstyrt kommunene med en verktøykasse med nye lover og forskrifter.

- Felles for de nye lovene er at kommunene sitter med hovedansvaret, og nøkkelen ligger i kommuneplanen, poengterer Olsen. Gjøvik og Vestre Toten kommune har gjennomført en del utbyggingsprosjekter med universell utforming som et premiss. Kommuneplanen er prioritert for å forankre universell utforming i egen organisasjon og som virkemiddel for å få det gjennomført. For eksempel har Gjøvik fått nytt tinghus samt flere skoler og barnehager, der universell utforming har vært sentralt ved utforming. Selv om uu kan virke enkelt på papiret, har kommunen erfart at ingen ting er sterkere enn svakeste ledd. Det er følgelig ikke nok å kreve at et bygg skal være universelt utformet. Det forutsetter også at både utbygger og håndverkere

har forstått poenget med denne strategien.

Brostein til besvær

Rådhuset i Gjøvik fikk i sin tid et inngangsparti i brustein. Vakkert å se på, men ikke like enkelt å ta seg fram på for mennesker med nedsatt bevegelsesevne. Rullestolhjulene hadde en tendens til å sette seg fast mellom steinene. Derfor blir den midtre delen av brusteinbelegget nå erstattet med en felt av store steinheller slik at det skal bli lettere å komme fram.

- Kommune må bli mer presise på hva den krever når den forlanger uni-

Alexandros Vasilaras og Mirjann Østgård skifter ut deler av brusteinen med tettliggende heller for å bedre framkommeligheten til rådhuset i Gjøvik.

versell utforming, det vil si, bli tydeligere på hva den bestiller. Dersom vi bestiller et universelt utformet bygg og krever god kontrast mellom vegger og dører, slik at svaksynte enkelt kan skille dørene fra veggen, må interiøret

også utformes slik, poengterer Olsen. Utbygger må ha skjont poenget med kontrastbruken.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

Lite fordyrende for kommunene

Det er ikke særlig fordyrende å integrere løsninger basert på universell utforming av eksisterende bygg og uteområder i kommunene.

Det viser et prosjekt i regi av Miljøverndepartementet om universell utforming av eksisterende kommunale bygg og uteområder. Prosjektet la vekt på kostnadsmessige konsekvenser, anvendelse i kommunal forvaltning,

planlegging og budsjettering. Det skulle gi forslag til metoder for integrering av universell utforming i kommunal forvaltning med vekt på uteområder.

Eksemplene var hentet fra Trondheim, Kongsvinger, Ullensaker, Drammen, Skien, Stavanger og Kristiansand. Ingen av dem ble gjennomført med universell utforming som begrunnelse, men ut fra et generelt behov for

oppgradering. Når beslutningen om oppgradering først var tatt, ble planene utarbeidet for å tilfredsstille kravene til universell utforming. Av byggekostnadene kan ca 5 % henføres til universell utforming som særskilt utgift i noen av prosjektene. I andre prosjekter oppga kommunen at det verken var mulig eller interessant å identifisere disse kostnadene, fordi de ble ansett som en nødvendig del av helheten.

- Riv rullestolskiltene og fjern særløsningene til fordel for tiltak som fungerer for de mange, poengtere Ole Jacob Frich, leder i Rådet for funksjonshemmede i Oslo.

- Riv rullestolskiltene!

- På 90-tallet handlet universell utforming mest om "artige prosjekter", entusiaster, propellkommuner og milde gaver i form av statlige prosjekter, sier Ole Jacob Frich, leder i Rådet for funksjonshemmede i Oslo.

Fokus var rettet mot utvalgte funksjonshemninger, bygging av ramper og skilting av innganger for rullestolbrukere.

- I løpet av de siste 15 årene har det skjedd en modning, der en ny holdning har vokst fram: Nå river vi rullestolskiltene og erstatter dem med løsninger som fungerer for alle, poeng-

terer han. Utviklingen har gått fra særtiltak for de få til universelle løsninger for de mange.

20 % møter veggen

Hver femte person på gata har en funksjonshemming, der ikke alle er like synlige. Når det gjelder for eksempel Oslo peker han på at bare ca. 5 %

av boligene er tilpasset bevegelseshemmede, mens om lag 20 % av befolkningen vil oppleve terskler, dørstokker, trapper og dårlig belysning som en hindring i egen bolig i løpet av livet.

Ny PBL et nyttig redskap

Ole Jacob Frich ledet et statssekretærutvalg på 90-tallet, der man utformet

en statlig handlingsplan for funksjonshemmede. Han er glad for den nye plan- og bygningsloven, som blant annet krever at nybygg skal være universelt tilgjengelige. Han mener loven er normsettende og vil kunne fungere både som gulrot og pisk.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

www.dinfeil.no: Informasjonskampanje om universell utforming

Statens bygningstekniske etat (BE) og Husbanken gjennomfører i samarbeid informasjonskampanjen Dinfeil.

Den retter seg mot folk flest for å øke bevissthet og etterspørsel etter universelt utformede boliger, men kommuner og næring er også aktuelle målgrupper. Kampanjenavnet Dinfeil har provosert noen, men meningen er at det ikke er din feil at omgivelsene er dårlig utformet. Det finnes ikke dårlige folk, bare dårlige løsninger.

www.dinfeil.no

Kampanjen er nettbasert og nettsiden www.dinfeil.no er frisket opp med nytt design og en rekke nye spennende og morsomme kampanjelementer, blant annet et "virtuelt hus". Man kan med et tastetrykk se

på de ulike rommene forvandle seg til å bli universelt utformet og få forklart hva som er blitt endret og hvorfor. Det er også laget to tegnefilmer som illustrerer hva som kan skje dersom vi ikke tar universell utforming på alvor.

48-boligtips

Kampanjebrosjyren "48 tips som gjør boligen din funksjonell" er nyttig når man skal pusse opp, kjøpe ny

bolig eller bygge bolig. Den er også nyttig på visninger. Interesserte kommuner kan få den tilsendt ved å kontakte Statens bygningstekniske etat.

Regionale og lokale aktiviteter

Husbankens regionkontorer i Bergen, Bodø, Trondheim og Hammarfest har i år vært med og skapt blest rundt kampanjen gjennom ulike regionale aktiviteter. I Trondheim

var det blant annet en spesiell markering i Midt-byen.

Informasjonsprogrammet universell utforming i byggsektoren etterlyser kommuner som vil være pådrivere for universell utforming. Lokale tiltak og informasjon på servicesentre kan for eksempel være ideer til aktiviteter. Statens bygningstekniske etat og Husbanken har informasjonsmateriell om universell utforming.

Et av bannerne som brukes under kampanjen

Universelt utforma bustad for MS-ramma

Terskelfri overgang mellom tun, garasje og bustad er sentrale grep i ein universelt utforma bustad

Korleis byggje ein universelt utforma bustad for personar med multippel sklerose (MS)? Det var utfordringa for Rune Furesund då kona vart sjuk. Byggjeprosessen skulle vise seg å bli lang og utfordrande både for utbyggjar og Lindås kommune i Hordaland.

- Umogeleg, sa husleverandøren då Furesund ønskte trinnfri tilkomst til bustaden for kona som sit i rullestol. Å lage trinnfritt inngangsparti skulle vise seg å by på overraskande utfordringar. Entreprenøren ville løyse problemet ved å byggje ein tradisjonell aluminiumsrampe, noko både huseigar og kommune tykte var ei svært dårleg løysing. Kvifor byggje rampe når ein enkelt kunne tilpasse nivået mellom innkjørsel og bustad?

Vanetenking

- Like umogeleg, sa husleverandøren, då dei skulle løyse overgangen mellom terrasse og ytterkledning. Begge dei "umogelege" oppgåvene let seg likevel løyse, fordi problemet først og fremst låg i hovudet på handverkarane: Dei brukte å løyse oppgåvene på éin bestemt måte. Vanetenking, med andre ord.

Etter at alle papir var underskrivne og arbeidet kom i gang, gjekk det etter kvart svært fint med positive og flinke entreprenørar, handverkarar og god oppfølging frå husleverandør og Lindås kommune. Eit hundretals dugnadstimar frå naboar og arbeidskollegaer kom også godt med.

For rullestolavhengige er trinnfri tilkomst til bustaden avgjerande for å kunne bruke den. I den ferdige bustaden kan ein enkelt kjøre frå det flate tunet og inn i garasjen, som er bygd saman med bustadhuset gjennom eit overbygg. Det er heller ingen nivåforskilnader mellom innkøyrsla, garasjen og bustaden. Her kan den MS-ramma brukaren kome seg tørrskodd i hus takka vere "umogelege" terskelfrie løysingar.

Gjer døra høg...

I bustaden til Rune Furesund er alle rom terskelfrie. Det er skyvedør med 90 cm lysopning i alle rom, som er omgitt av ein romsleg gang, slik at det er lett å kome seg frå rom til rom. Det er like enkelt å kome seg ut på terrassen frå stue eller soverom. Praktiske løysingar som ingen legg merke til, men som alle har nytte av: "Naudsynt for nokre, praktisk for alle".

Inngangsparti, kjøkken og bad er dei kritiske områda i ein universelt tilgjengeleg bustad. Badet er til dømes svært romsleg med lett tilkomst til dusjen med rullestol. For å gjere det enklare for heimetenesta å hjelpe kona med å dusje utan sjølv om bli

- Umogleg, sa husleverandøren då Furesund ville ha trinnfri tilkomst til bustaden, for å kome seg å kome seg enkelt inn og ut av bustaden med rullestol.

gjennomvåt ville Rune Furesund installere ein todelt, fleksibel dusjvegg. Det skulle vise seg vanskeleg å finne. Løysinga måtte han sjølv leite seg fram til på internett med god hjelp frå sin lokale rørleggjar – og produktet fann han i Finland av alle stader!"

Suksesskriteria

Det var Rune Furesund som tok initiativet til å byggje ut frå prinsippet om universell utforming, medan Lindås kommune har ytt sitt gjennom rådgjeving og økonomisk støtte i form av startlån og bustadtilskot. Han er glad for at kommunen har vore aktivt inne i

planlegginga, der eit av suksesskriteria var eit innleiande fellesmøte mellom alle fagfolka som var involvert i byggjeprosjektet

Universell utforming ikkje dyrare

Sjølv om byggjeprosessen har kravd mykje energi andsynes handverkarane, har ikkje bustaden blitt mykje dyrare enn ved tradisjonelle løysingar. Det er hovudsakeleg arbeidet med å tilpasse terrenget til inngangspartiet og overgangen mellom terrasse og kledning på yttervegg som har fordyra prosjektet, seier Jan-Erik Hansen. Terskelfrie overgangar mellom romma, romsleg gang, plassering av vaskemaskin og tørketrommel på ein høg sokkel og kjøkkenløysingar, som gjer det mogeleg å kome inn under benkeplatene har til dømes ikkje kosta noko meir.

Lønsamt og helsefremjande

Ein universelt utforma bustad er ikkje berre meir tilgjengeleg for folk med ulike funksjonshemmingar. Ein slik bustad gjer det også mogeleg å bli buande lengre heime. Dette gir tryggleik og trivsel for bebuaren og sparer kommunen for store utgifter til pleie- og sjukeheimplassar, poengterer Gjerstad. I tillegg vil ein universelt utforma bustad gjere det enklare for heimetenesta å utføre arbeidet sitt, noko som sparer både tilsette og samfunnet for yrkesskadar og sjukemeldingar.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

– Vi måtte drive vaksenopplæring av husleverandøren

- Vi måtte gå fleire rundar med husleverandørane for å skolere dei i universell utforming, fortel Svein Gjerstad, leiar av Bestillarkontoret og Jan-Erik Hansen, avdelingsleiar av eigedomsavdelinga i Lindås kommune. Vi måtte rett og slett drive vaksenopplæring av fagfolka før vi kom vidare!

- Det er merkeleg at det skal vere så vanskeleg å byggje terskelfri tilkomst til bustader, når ein klarer det i alle garasjar, sukker Svein Gjerstad. Sjølv om resultatet vart godt, har han gjort seg nokre refleksjonar om kva som må til å for å få til ein enklare byggjeprosess:

Vaksenopplæring

- Det er ikkje kommunen eller husbyggjar som skal drive "vaksenopplæring" av byggjebansjen. Dette er noko byggmeisterlauga og andre faginstansar må ta seg av i form av opplæring gjennom alle ledd i byggjekjeda.

Når du skal byggje ein universelt utforma bustad, er det ikkje nok å finne seg eit "pent hus" i huskatalogen. Alle seljarar vil sjølvstekt skryte av hustypene sine, men dei treng slett ikkje vere universelt utforma og seljararen treng heller ikkje ha kjennskap til denne måten å utforme bustader på. Heller ikkje honnørordet "arkitekt-teikna bustad" er nokon garanti for at huset er godt tilgjengeleg. Rett nok kan det ha mange estetiske kvalitetar, men lett tilgjengeleg treng det slett ikkje vere.

Eitt kommunalt krav

- Kommunen sitt einaste krav til bustaden var terskelfri tilkomst, noko husleverandørane måtte signere på. Dersom dei ikkje utførte arbeidet etter dette

- Vi måtte vi gå fleire rundar med husleverandøren for å forklare kva som låg i prinsippet om universell utforming, fortel Svein Gjerstad, leiar av bestillarkontoret og Jan-Erik Hansen, avdelingsleiar av eigedomsavdelinga i Lindås kommune.

prinsippet, fekk dei ta eventuelle utgifter til ombygging på eiga kappe. På førehandsmøtet gjorde kommune altså greie for korleis bustaden skulle byggjast og kva funksjonar som skulle leggjast inn, slik at alle var klar over målet med byggjeprojektet, fortel Svein Gjerstad i Lindås kommune.

UU lite fordyrande

- Det økonomisk spesielle med dette

prosjektet at familien hadde eigenkapital gjennom sal av det gamle huset sitt på omlag kr 1.8 millionar og tomt på eigen grunn. Restfinansieringa er gjort gjennom Startlån og tilskot, som er finansiert gjennom Lindås kommune. Dette er til å leve med for begge partar, forklarar Svein Gjerstad.

- Suksessfaktoren er tett planlegging i samarbeid med entreprenør og kunde frå dag ein - og helst endå tidlegare.

Då unngår vi store og fordyrande tilleggsarbeid som det ikkje er tatt høgde for. Etter ei nøye vurdering av byggjeprojektet har vi kome fram til at det faktisk ikkje er blitt så svært mykje dyrare sett i samanheng med totalkostnaden, poengterer han.

Tekst og foto: Odd Bjørn Solberg

Folk positiv til universell utforming

Folk er positive til universell utforming. Mellom 80 og 90 % er positive til pålegg frå styremaktene om universell utforming av nye allment tilgjengelege nybygg og uterom.

Ikkje akkurat blink: Fotgengarovergang i Kroatia (foto: Aina Tjosås, Husbanken Region vest)

Inkluderande og komfortabel

Folk assosierer universell utforming med desse orda når dei blir presentert for følgjande ordpar:

- Inkluderande framfor ekskluderande
- Viktig framfor unødvendig
- Komfortabel framfor ukomfortabel

Astrid Staalesen, leder i Rådet for funksjonshemmede i Kristiansand, forlater båten M/S Patricia, som har vært brukt til turer rundt byen, slik at mennesker på ulike funksjonsnivå kan komme seg ut i skjærgården (fotograf: Anders Martinsen fotografier).

Grønne lunger: Friluftsliv for alle

- **Kommuneplanen for Kristiansand retter oppmerksomheten mot å skape en åpen by med mangfold og en inkluderende holdning, som gir rom for utfoldelse for alle, heter det i rapporten "Universell utforming som kommunal strategi", utgitt av Miljøverndepartementet.**

Bystyret har vedtatt at Kristiansand skal posisjonere seg som byen, som gir deg et rikere hverdagsliv.

I kommuneplanen heter det videre at universell utforming skal legges til grunn for all kommunal byggevirkosomhet. 70 % av nye boliger skal være utformet etter prinsippene om universell utforming. Hensynet til tilgjengelighet for alle skal omtales i alle plansaker uavhengig av plannivå, og det skal føres en streng dispensasjonspraksis.

Normaler for utomhusanlegg er

utarbeidet med fokus på bærende prinsipper framfor detaljerte og konkrete løsninger. For leke- og aktivitetsanlegg er det krav om at anlegget skal stimulere hele sanseapparatet, allsidig motorisk utvikling, allsidig fysisk aktivitet og sosial utvikling.

Rådet for funksjonshemmede i Kristiansand har en sentral rolle i arbeidet med universell utforming i kommunen. Kristiansand har som pilotkommune delt sine erfaringer med andre norske kommuner.

Fra normaler for utomhusanlegg i Kristiansand kommune heter det:

Turveier i friluftsområder har elektrisk rullestol som dimensjonerende grunnlag med maksimal stigning 1:12.

I sentrumsområder er rullator dimensjonerende grunnlag, og maksimal stigning er 1:20.

Bredde på tvillingvogn (1,2m) er dimensjonerende for porter og åpninger mellom apparater og lignende.

Universelt utformet utstyr til valglokalene

Under Stortings- og sametingsvalget i 2009 skal fire pilotkommuner teste ut nytt utstyr i valglokaler designet ut fra prinsippet om universell utforming.

Prototypen er resultatet av Statens designkonkurransen 2008, der temaet var design og demokrati. Utfordringen er å omforme dagens

valglokaler i gamle gymsaler til moderne valglokaler i tråd prinsippet om universell utforming. Norsk Form og Kommunal- og regionaldepartementet gjennomførte konkurransen.

Å stemme er en grunnleggende demokratisk rettighet. Derfor er det viktig at alle har muligheten til dette uten å møte hindringer. Da må det legges ekstra omtanke i utforming av de fysiske omgivelsene. Her trengs helhetlige og funksjonelle rammer rundt stemmegivningen med vekt på løsninger som er brukbare, tilgjengelige og attraktive for flest mulig uansett funksjonsnivå.

Vinneren av designkonkurransen ble bidraget Blanke Ark, som blant annet la vekt på:

Et innovativt og innbydende valgav-lukke tilpasset både gående, rullestolbrukere, svaksynte og blinde.

Smarte og enkle løsninger som ikke er plasskrevende.

God løsning for lukking av forheng, ledelinjer, markering foran og på dører Mønsterbruk på stemmeseddelen.

Visuell kommunikasjon gjennom piktogrammer, gjennomgående markørfarge i oransje, punktstift på stemmeseddeltassettene, gode kontraster, lesbar og tydelig skrifttype.

Utfordringen med å brette stemmeseddelen er løst ved tydelig forskjell på utside og innside, piktogrammer for å vise fremgangsmåte og en markering på innsiden som passer til utsiden.

Vinnerbidraget skal testes i fire pilotkommuner under Stortings- og sametingsvalget 2009. Evalueringen vil vise om dette blir valgutstyr som skal tilbys kommunene ved framtidige valg..

Sagt om universell utforming

- Vi er først i mål, når ingen ser at vi har tilrettelagt

Tom Tvedt, fylkesordfører i Rogaland

- Man kan se universell utforming både som visjon, strategi og som standard,

men det er ikke alt som kan måles og veies. Da må man bruke universell utforming som en måte å tenke på (som en strategi).

Eli H. Clarke, seniorarkitekt i Husbanken

- Den største utfordringen er kompetanseheving og holdningsendring hos de prosjekterende (arkitekter og ingeniører),

de som utfører jobben og hos de kommunale plan- og bygningsmyndigheter.

Hallgeir J. Strifeldt fagleder plan, Alta kommune

- Det er utfordrende å gå fra prosjekt til drift.

Kari Gregersen Næss, prosjektleder Verdal kommune

- Kommunen må være tydelig på hva de forventer når de bestiller universelt utformede bygg og uteområder. Selv om kommunen tror den vet hva den vil ha, er det ikke sikkert at utbygger har kunnskap nok om uu.

Kommunal erfaring

▲ Statens designkonkurransen

Norsk Form har siden 1994 forberedt og gjennomført Statens designkonkurransen.

Hver konkurranse har ett departement som hovedsamarbeidspart

Tema for Statens designkonkurransen 2010 er helse.

For mer informasjon se www.norskform.no